

RUDI ČAČINOVIČ

Zedinjenje Nemcev

(Notranji in zunanji vidik nemškega vprašanja)

Niti malo ne dvomim: v NDR je vse realno, le socializem ni, v ZRN je vse realno, samo ne svoboda, enakost, bratstvo.

(Rudi Dutschke l. 1977)

Nekaj besed o nemški preteklosti

Ideja nemškega združevanja je bila tri stoletja vznemirljivo vprašanje medevropskih odnosov. Po westfalskem miru l. 1648 smo imeli številne države pod svetim rimskim cesarstvom nemške nacije. Bile so različne po obsegu in suverenosti. Napoleonske vojne so pretresle temelje evropskih odnosov, podrlle nekdanje ravnotežje moči. Novo ravnotežje, temelječe na dunajskem miru, je ustvarilo – precej ohlapno – povezavo nemških dežel: v posebni konfederaciji. Po revolucionarnih vrenjih v nemških in večini evropskih dežel je nastala ožja nemška zveza (brez Avstrije) v t. i. »malem nemškem rajhu«. Bismarck je po zmagi nad Francozi ustvaril močnejšo zvezo in prusko prevlado. Pangermanska, ekspanzivna, imperialistična politika takratne Nemčije je hotela prevlado v Evropi in večjo oblast na morjih ter drugih kontinentih (Afrika). Zato je podprla tudi Avstrijo v njenem spopadu s Srbijo (sarajevski atentat) in izzvala svetovno vojno. Po porazu je zgubila nekaj ozemlja, morala plačati reparacije in še nekatere omejitve, ki naj bi preprečile novi nemški ekspanzionizem. In po hudi inflaciji, gospodarski krizi, političnih in tudi krvavih notranjih obračunih je prišel kot rešitelj iz krize in borec za ponoven nemški ugled v svetu Adolf Hitler. Po uničenju notranjih nasprotnikov, ob enopartijski diktaturi in pospešenem oboroževanju se je začela Hitlerjeva zedinjevalna politika vseh Nemcev. Končno je zanimal svetovno vojno, ki si jo je želel, saj je samo tako lahko razširil prostor za svoje zedinjene Nemce (»Lebensraum«). Poraz je bil popoln in katastrofalen, ne le za Nemce, temveč tudi za sosede in okupirane dežele ter nasprotnike. S katastrofo se je končalo prvo zedinjenje vseh Nemcev v njihovi tisočletni zgodovini. Trajalo je le nekaj let (1938–1945). Zmagovalci so Nemčijo razdelili na štiri cone in jih zasedli. Nemčija je zgubila vzhodna področja, iz katerih so preselili nemško prebivalstvo v poraženo domovino. Vzhodne pokrajine so vključene v današnjo Poljsko in Sovjetsko zvezo (tudi v današnjo Litvo). Nemško prebivalstvo so pregnali iz drugih socialističnih držav (iz Madžarske in Romunije le deloma). Pred sovjetsko vojsko jih je pobegnilo 6,22 milijona, pregnanih z Vzhoda pa je bilo 6,6 milijona Nemcev.

Delitev Nemčije je bila posledica sporazuma velikih zaveznikov v Jalti. Zavezniki so hoteli za vedno preprečiti možnost nemškega militarizma in ekspanzioniz-

ma. Zmenili so se tudi, da morajo poraženi Nemci plačati 20 mlrd dolarjev »kontribucije« za škodo, ki so jo povzročili. Polovico od tega bi morala dobiti Sovjetska zveza. Po zahtevah, ki so se potem zbrale v reparacijski agenturi (JARA), je vsota narasla (do l. 1946) na 300 milijard dolarjev. Dogovorjeno je bilo, da plača Sovjetom reparacije njihova okupacijska cona, drugim (tudi Jugoslaviji) pa Zahodni Nemci. Poljaki so zahteve naslovili na »Nemčijo«, čeprav bi jo morali le na Vzhodno Nemčijo.

In potem se je zgodilo tisto, kar so Nemci pričakovali že pred koncem vojne. Prišlo je do sporov in zaostrenosti odnosov med zmagovalci, predvsem med Sovjetsko zvezo in ZDA. Tako je bila Nemčija postopoma integrirana v obe sovražni coni. Okupatorji zahodnih treh con (ZDA, Francija, V. Britanija) so hoteli vključiti Nemce – in celoten njihov gospodarski in vojaški material – v zmogljivosti za morebitni skupen obračun s Sovjeti. Prvoten načrt »Morgenthau«, ki naj bi iz Nemčije naredil nerazvito polkmečko deželo, so zamenjali z načrtom »Marshall« in ustvarili temelje za kasnejši nemški gospodarski čudež. Iz zahodnih treh con so ustvarili Zvezno republiko Nemčijo (23. maja 1949), Sovjeti pa prav tako iz svoje cone Nemško demokratično republiko (30. maja 1949). Državi sta bili formalno suvereni. Imeli sta svoje ustave in druge zakone. V bistvu pa sta bili to dve okupirani državi. Njuna okupacija je dobivala različne zmanjševalne oblike, postali sta politični, gospodarski in vojaški dejavnik, vendar so njune suverene pravice okrnjene. Nemčija se je postopno vključevala v sistema, ki sta ju propagirala oba velika tekmeča. ZRN se je povezovala z ameriški koncerni, prestrukturirala svojo industrijo, prejela tehnološka in znanstvena dognanja ZDA in Zahoda. Zahodne sile so se hotele izogniti socialnim trenjem v svojih conah. V reparacijah so videli nevarnost za dvig življenjske rasti. Njihovi predstavniki so se sestali v Londonu ter sklenili odložitev nemških reparacij (l. 1953) do mirovne pogodbe z Nemčijo. Zahodnonemška reparacijska delegacija se je pogajala z devetnajstimi zahodnimi upniki. Višino reparacij je omejila na 14 milijard mark. Nemško delegacijo je vodil nemški velebankir Herman Abs. Do takrat je bilo izplačanih vsega 3 milijarde mark. Potem je tudi Moskva ustavila plačanja. Izterjala pa je že 66 milijard mark.

Zahodne sile so ZRN priznale pravico zastopanja celega nemškega naroda. Imela se je za pravno naslednico nemškega rajha. Obljubljali so ji tudi ponovno zedinjenje Nemcev. Tudi ni smel biti v ZRN sprejet noben ustavni zakon, ki ne bi poudarjal zedinjenja obeh Nemčij. ZRN je sprejela ustavni zakon, ki naj bi bil začasen, do združitve. Po svojih pravnih normah ZRN ni posebna država, temveč samo del nemške celote in samo posebej organizirana (Temeljni zakon za Zvezno republiko Nemčijo). V tej začasni ustavi je v čl. 23 zapisano, v katerih deželah velja. Vanj so vpisane vse dosedanje dežele. Posarje je bilo vpisano po priključitvi. Predvideva pa, da bo veljal po pristopu drugih delov. Torej bi morali vpisati posamezne dežele NDR, kot je bilo to po priključitvi Posarja. Tak način pomeni navadno priključitev (»Anschluss«), kjer bi NDR kot tako brisali in vpisali njene pokrajine. Ta ustava iz l. 1949 pa predvideva v čl. 146: »Ta temeljni zakon preneha veljati z dnem, kadar stopi v veljavo ustava, ki jo je sklenil nemški narod po svoji svobodni odločitvi.« (Čl. 23 in čl. 146 sta že dalj časa predmet iskanja različnih pravnih poti za zedinjenje Nemčij. Po Kohlovi zmagi na volitvah ima sedaj prednost čl. 23. Možna pa je tudi kombinacija obeh, kar bi lahko bil kompromis med sedanjo vlado in SPD).

V nasprotju z »vsenemško« in začasno naravo zahodnonemške ustave, ki se ni spreminjala, so različne ustave NDR spreminjale pojem nacije. Nekakšna »DDR

nacija« je bila: »socialistična nacija«, »nemška demokratična republika je socialistična država nemške nacije«, »država delavcev in kmetov«. Zbrisali so končno tudi trditev, da je »imperializem razdelil nemško nacijo, državljani pa se bodo potrudili, da se bosta obe nemški državi zbližali, vse dokler se na temelju demokracije in socializma ne združita«.

Nobenega dvoma ni, da sta v dveh Nemčijah vpeljana sistema po vzorcih in željah zmagovalcev in prisotnih kontrolorjev. Tudi v ZRN so v bistvu demokratične institucije oktroirali zahodni zavezniki. Adenauer je izbojeval pri tem umetno zastopanost vseh Nemcev, kar je – že na začetku hladne vojne – zahodnim silam tudi ustrezalo. Pozdravil je delitev Nemcev: bal se je vzhodnih protestantskih in socialdemokratskih delov, ki bi mu lahko preprečili odločanje o nadaljnji usodi Nemcev. Propadle so tudi Stalinove ponudbe o združitvi. Hotel je preprečiti vključitev ZRN v zahodno vojaško zvezo (NATO). Zmagala je adenaverska politika, da bo s pomočjo zahodnih sil »osvobodila vzhodne dežele«. Po nekaj letih je klonila tudi SDP. Poleg realne politike v ZRN je nanjo vplivala tudi prisilna vključitev socialne demokracije v enotno stranko (SED), ki so jo vodili komunisti (sporazum z voditeljem vzhodne SPD Grothewohлом).

Nastanek dveh Nemčij je bil tudi jabolko spora v prepirih, kdo je kriv za nemško delitev. Willy Brandt je pri tem poudarjal, da je to posledica Hitlerjevih grehov. Res pa je, da so na začetku štirje zavezniki hoteli upravljati celotno Nemčijo. To bi bilo tudi sicer v skladu z mednarodno prakso odnosov med zmagovalci in poraženci. Znana je Stalinova izjava iz l. 1945: »Hitlerji prihajajo in odhajajo, nemški narod, nemška država pa ostane!« Ne glede na razmišljanja Adenauerja je delitev posledica hladne vojne in napetosti med vojaškima blokoma.

Adenauer je pospeševal vključitev v zahodno sfero (politično, gospodarsko, vojaško). V kasnejšem procesu je bil pomemben sporazum de Gaulle-Adenauer (1962), ki naj bi odstranil stoletna nemško-francoska nasprotja. De Gaulle je z njim gradil francosko in tudi večjo evropsko samostojnost (postopno).

Med obema nemškima državama je nastalo svojevrstno tekmovanje, kdo med njima bo v svetu požel več diplomatskih priznanj. ZRN je uveljavljala t. i. Hallsteinovo doktrino: prekinitev odnosov z vsemi, ki priznajo NDR. Izjema je bila le SZ, ki je bila med štirimi kontrolnimi silami. Mi smo NDR priznali in ZRN je prekinila odnose. Posledice čutimo še danes.

ZRN je (v okviru EGS in NATO) postala najmočnejša gospodarska in vojaška sila s konvencionalnim orožjem. Atomskega orožja ni smela imeti. Oba rivalska vojaška bloka sta kopicila svoje atomsko orožje in rakete v obeh Nemčijah. Na njunih tleh je nastala največja koncentracija orožij v svetu.

Nemško vprašanje in odnosi med blokoma

Popuščanje med blokoma je zahtevalo predvsem ureditev odnosov med obema nemškima deželama. To vprašanje je zajemalo tudi status Berlina. Bilo je tudi odprto vprašanje vzhodnih meja ter odnosov z državami, od koder so se morali umakniti milijoni Nemcev. Vsa ta vprašanja so bila revanšistična gesla nemških političnih skrajnejšev, so pa tudi vplivala na desna krila vladajočih strank (CDU/CSU). Popuščanje je bilo v interesu politike obeh velesil, torej tudi ZDA, ki so želele nekoliko prožnejšo politiko, kot jo je vodila nemška konservativna vlada. Prišlo je do t. i. velike koalicije (CDU/CSU in SPD). Willy Brandt je postal zunanji minister in podpredsednik vlade. To je bil začetek Brandtove vzhodne politike

(»Ostpolitik«). Brandt je želel hitrejše spremembe in po novih volitvah je dosegel sestav »male koalicije« (FDP), ki jo je zblížala predvsem prožnejša vzhodna politika. Sledili so številni Brandtovi obiski na Vzhodu (pomembni v Varšavi, z Brandtovim klečanjem, in v Moskvi, s podpisom sporazuma). Prišlo je do Brandtovega triumfalnega obiska v NDR/Erfurt), ki je vsekakor opozoril na vsenemško nacionalno razpoloženje. Brandtova vzhodna politika je zakoličila temelje za helsinško konferenco. Eden od teh temeljev je bil sporazum četverice o Berlinu in Brandtov sporazum v Moskvi.

Vse kaže, da je Brežnjev v Helsinkih prejel, kar je želel: priznanje evropskih meja, priznanje meja sovjetskega imperija v Evropi. Popolnoma pa je zanemaril preostale »košarice« helsinškega sporazuma. Začel je s pospešenim oboroževanjem. To je bilo v skladu s sovjetsko vojno doktrino, preprečiti vdor nasprotnika, tj. potrebo ofenzivne vojne. V zadnjem obdobju (Gorbačov) se je pokazalo, da tako dodatno oboroževanje ni bilo potrebno. Izzvalo pa je dogovor v ZDA in na Zahodu. Pospešeno dooboroževanje naj bi zagotovilo tudi Zahodu ravnotežje ali premoč. Vse to se je pokazalo na obeh straneh v postavljanju raketnega orožja. Nova orožja bi pomenila predvsem uničenje Nemčij in Nemcev, izzvala pa bi, seveda, tudi svetovni spopad. Zaostritev med blokoma, zanemarjanje helsinških dogovorov o kulturnem sodelovanju, pravicah človeka, manjšin, odprtosti komunikacij itd. je bilo potem vzporedno orožje spopadov na različnih mednarodnih sestankih, posebno še v okviru KEVS-a (Beograd, Madrid itd.).

Sledilo je obdobje hladnih odnosov med blokoma. Vznemirjala so različna krizna žarišča izven Evrope: Bližnji vzhod, Afrika, še posebej Afganistan). Nobeno ni imelo v ZRN takšnega odmeva kot prej vietnamska vojna, ki je vznemirila mladinske množice, povzročila različna izvenparlamentarna gibanja, odmevi nanjo so bila mirovna gibanja, zeleni, pa tudi teroristični atentati. Popuščanje z vsemi posledicami na notranjo politiko obeh Nemčij prinaša šele Gorbačov.

Brandt je že od samega začetka spoznal, da je ključ za spreminjanje odnosov med Nemčijama v Moskvi. Moral pa je imeti varen hrbet, to pa je zagotavljala politika popuščanja, ki so jo vodile ZDA. Nemcem je postalo jasno, da ameriški vojaki ne bodo žrtvovani za nobene mednemške spremembe. To so lahko ugotovili ob berlinskih nemirih (1953) in berlinskem zidu (1961). Zahodni Berlin so ubranili (zračna preskrba, akcija generala Clay) in ostali na dogovorjenih mejah in interesnih sferah. Zato je bilo potrebno izkoristiti vsako možnost, ki so jo omogočili popuščanje ali novi sporazumi ter dogovori. ZDA pa so želele strogo nadzorovati vsa dogajanja. To je veljalo tudi za čas popuščanja. Kissinger je izjavil državnemu tajniku v zunanjem ministrstvu ZRN, če gre za popuščanje, bodo ZDA tiste, ki bodo dogajanja odmerjale in vodile. Na tem vse prekratkem povodcu se nista najbolje počutila ne Brandt ne njegov naslednik Helmut Schmidt. Schmidt je postal sumljiv, ker se ni oziral na nekatere ameriške prepovedi (bil je na Poljskem, ko to ZDA ni ustrezalo, pogovarjal se je z Brežnjevom, ko je bila zaostritev zaradi Afganistana, ni se strinjal s črno listo blaga za SZ). Prej pobornik dooboroževanja je ugotovil pogubnost tega za Nemce in skušal posredovati med velikima: dosegli naj bi ravnotežje na nižji ravni itd. Bil je Brandtov vojni minister in še naprej skrbel za nemško vojsko: edino vojsko, ki bi s konvencionalnim orožjem bila resen branilec Evrope. Seveda le, če bi Sovjeti uporabili samo konvencionalno orožje. (V vojski ZRN je bilo 670.000 ljudi, od tega v uniformah 500.000, 60% profesionalnih vojakov in oficirjev, 200.000 vojaških obveznikov).

Po padcu Schmidta (gospodarske težave, ameriško nezaupanje, nesporazumi s partnerji v koalicijski vladi) je zunanji minister Genscher po nekaj letih večje

previdnosti v bistvu nadaljeval socialdemokratsko zunanjo politiko, pri čemer je bil skoraj stalna tarča desnice v novi koaliciji s Helmutom Kohlom. Izraziteje je bilo to vidno po prihodu Gorbačova in vse večji otoplitvi. Ta politika je ustrezala vsekakor tudi ZDA, imela pa je vse značilnosti nemških in mednemških interesov.

V vsem tem povojnem obdobju se je gospodarstvo ZRN krepilo. Postala je gospodarska velesila. Nemški gospodarski čudež je temeljil na lastnih zmogljivostih (ljudskih, intelektualnih, industrijskih, gospodarskih virih itd.). Prav so prišli begunci, bili so dodatna in sposobna delovna sila. ZRN je prav kmalu razpolagala z novo – predvsem ameriško-tehnologijo, prevzemala licence, bila s kooperacijami in drugimi oblikami v tesnem sodelovanju z ZDA. Pomembno je bilo vlaganje tujega kapitala. Med gospodarsko krizo in ponovno zahteditvijo med blokoma je tudi ZRN čutila pritisk »nacionalnk«. Zaustavilo se je vprašanje prestrukturiranja industrije. Zmagal je interes nosilcev »realne moči« v ZRN. Znebili so se Schmidta in SPD ter pod koalicijo CDU/CSU in FDP s povečanjem nezaposlenih, oženjem nekaterih socialnih dosežkov ter omejitveno mezdnjo politiko premostili težave in gospodarstvo prilagodili novim razmeram na svetovnem trgu. Pri tem so imeli precej razumevanja celo pri sindikatih. Rezultat: ZRN je postala l. 1988 največji svetovni izvoznik, s 325 milijard US dolarjev (1 milijon več kot ZDA). Imela je 8,8% vseh deviz na svetu.

Konferenca v Helsinkih nemškega vprašanja ni reševala. S sklepom o nespremenljivosti meja je mednemško mejo celo potrdila. Sprejetih pa je bila vrsta drugih sklepov, ki bi vsekakor koristili mednemškemu stikom, če bi se tudi uresničili. Smemo pa trditi, da je ZRN uporabljala najrazličnejše možnosti, da se obe polovici ne bi oddaljevali, temveč zblíževali in povezovali gospodarsko in kulturno. Vse pomembnejše industrije NDR imajo zahodnonemško tehnologijo. ZRN je NDR dejansko vključila v ES, saj je poudarjala, da je to ozemlje, ki ga pravno priznava kot svoje. V ta namen je plačevala preostalim precejšnje vsote. NDR je bila edina socialistična država, ki je brez omejitve – preko ZRN – trgovala z zahodno Evropo. Industrija ZRN je skrbela za to, da se NDR čimbolj tehnološko poveže z ZRN. Desničar F. J. Strauss je malo pred svojo smrtjo izsilil za NDR precejšnjo denarno pomoč.

Odmevi »perestrojke« v obeh Nemčijah

Perestrojka (in glasnost) na uradno notranjo politiko obeh držav ni imela nobenega vpliva. Vladajoči v ZRN so bili mnenja, da išče Gorbačov rešitev v smeri, ki je pri njih že sama od samega začetka zmagala. Erich Honecker in njegov vladajoči krog pa sta slutila, da bi vsake spremembe lahko povzročile nevaren pretres celotnega sistema. Odpiranje na Zahod in glasnost sta pomenila predvsem odpiranje pred ZRN, spodbujala bi največjo nevarnost za njegov režim: nemški nacionalizem. Postal je »poslednji Mohikanec« v vzhodnem bloku, ki se ni odzval Gorbačovu, čeprav ga je ta skušal osebno pridobiti (pri obisku ob svečanostih štiridesete obletnice ustanovitve NDR lanskega leta). Vse kaže, da so tudi sovjetski vplivi podpirali alternativna gibanja v NDR. Zanimiva je vloga nekdanjega razvpitega šefa obveščevalne službe Markusa Wolfa, ki se je razšel s Honeckerjem in njegovo nepremično politiko. Upokojil se je, posvetil pisateljstvu, pri tem pa spodbujal nekatere alternativce. Alternativna in demokratična gibanja v NDR niso bila proti obstoju NDR, želela so le drugačen, humani socializem s pluralistič-

nim strankarskim sistemom. Med nesocialisti niso bili pristaši enostavne priključitve ZRN. Razmišljali so o konfederaciji ali drugih prehodnih oblikah zedinjenja.

V NDR so že desetletja tlela različna demokratična gibanja. Spodbudila so jih podobna gibanja v ZRN, najmočnejše dejstvo pa je imelo kopičenje atomskih orožij in raket ob mednemški meji in isto spoznanje nevarnosti, ki je vplivalo tudi na mirovna gibanja v ZRN: Nemci v obeh državah bodo prve in najhujše žrtve morebitnega vojaškega spopada. Alternativna in mirovna gibanja so našla svoje zavetje najprej v večinski evangeličanski cerkvi, pred leti pa se jim je (po odobritvi papeža, med obiskom škofov v Rimu) pridružila še katoliška cerkev. Šele v zadnjem obdobju so se porajale tudi posebne (bolj ali manj nelegalne – ali pollegalne) organizacije mirovnikov, zaščitnikov človeških pravic (helsinška listina), zametkov političnih strank. Nekatera so dosegla presenetljivo število članov, predvsem Novi forum pod vodstvom slikarke Babel Boley, ki je imel 200.000 članov. Posebej se je organizirala socialdemokratska stranka, v zadnjem času pa tudi nekatere skrajno desničarske skupine. V procesu razsula političnega sistema so se začele – predvsem pod vplivom vladajočih strank v ZRN – osamosvajati tudi prej verne in ubogljive stranke v vladni koaliciji, ki so koristile vladajoči SED komunistom) za demokratično etiketo. Med te spadajo CDU (sedaj bo imela predsednika vlade), liberalci in še nekaj manjših skupin. CSU so posebej organizirali bavarski voditelji CSU (nekdanji »strausovci«).

Nova sovjetska politika Gorbačova je spodbudila predvsem zahodnonemške socialdemokrate (SPD), ki so desetletja vodili najaktivnejšo mednemško politiko. Vzdrževali so legalne in pollegalne stike. V zadnjem obdobju so iskali posebne stike z vodilnimi pristaši obnoviteljev v sami SED (Modrow, Berghofer itd.). Bila je to dolgoročna politika, ki jo je njihov poglavitni načrtovalec mednemških odnosov Egon Bahr imenoval metoda »korak za korakom« in »sprememba z zbližanjem«. Brandt je to sprejel še kot predsednik vlade. Sovjete je hotel prepričati, da so spremembe v njihovem interesu. To je njegova taktika do danes. Bila je rdeča nit socialdemokratske politike v zadnjih dveh desetletjih. V bistvu je bila to tudi politika Genscherja v zadnjem obdobju. Perestrojka je povzročila globoke spremembe in tudi pretrese v vzhodnoevropskih socialističnih državah. Brandt je menil, da bodo dogajanja počasnejša in postopnejša. V državah med Nemčijo in Sovjetsko zvezo je poudarjal njihovo prerojeno evropsko zavest. Že 1. 1963 je zapisal: »Vsekakor kaže, da se v letu 2000 ne bomo ozirali ne na ameriško ne na sovjetsko stoletje.« Med tema dvema silama je moral uravnjavati svojo mednemško politiko. Poudarjal pa je, da ima nemško vprašanje svoj svetovni, varnostni, humani in nacionalni pomen. To so bili tudi temelji socialdemokratskega razmišljanja o izbiri poti, ki bi vodila k zedinjenju Nemcev. Pred desetletjem je zapisal v tedniku »Die Zeit«: »Samo če se med posameznimi deli Evrope sedanji položaj bistveno spremeni – samo tedaj lahko oba dela Nemčije občujeta na drug način ali pa lahko medsebojne odnose drugače organizirata«. Iz takšnih razmišljanj se je porajala tudi ideja o konfederaciji z različnima družbenima sistemoma in postopno preraščanje v zvezno državo.

Mirovna in ekološka gibanja – na obeh straneh mednemške meje – so bila proti blokovski politiki. Zadnje popuščanje v Evropi je vsekakor v interesu obeh veselil. Genscherjeva zunanja politika pa je bila pri tem tvorna podpora. V vseh pogovorih o razorožitvi in drugih mednarodnih vprašanjih je nemško zunanjo politiko vodilo spoznanje, da je vsako popuščanje v korist njihovih nemških prizadevanj.

In potem se je zgodila prava demokratična eksplozija ljudske volje, ki je ni nihče pričakoval. Ni dvoma, da so bile spremembe spodbujane tudi s sovjetske

strani, da so bile iz ZRN in z Zahoda ni dvoma. Vendar pa takega navdušenja stotisočglavih množic, naskoka berlinskega zidu, tako hitrega propada celotnega sistema z varnostno službo, ni pričakoval nihče. Stranke so rastle kot gobe po dežju. Vojska in policija sta kazali znake razpada. Prehodna, predvolilna vlada Modrowa, sestavljena iz prenoviteljev SED in opozicionalnih predstavnikov, je pripravljala svobodne volitve.

Prve svobodne volitve v NDR

Volitve 17. marca so prve svobodne volitve v NDR, na katerih so tekmovalе nove ali prenovljene stranke. V resnici so to prve volitve od l. 1932, pri katerih so lahko državljani svobodno izbirali med demokratičnimi strankami. V NDR je prišlo sorazmerno pozno do demokratičnih sprememb. Prehitevale so jih vse pro-stale Vzhodne dežele. Izjema je bila Romunija, ki je še vedno poseben primer. Ne glede na zamudo pa so v NDR izvedli volitve med vsemi Vzhodnimi državami prvi. Bile so prvi demokratični odgovor na štiri desetletja nekdanjega enopartijskega režima. Imele pa so še svoje posebnosti: niso bile samo ocena prejšnjega režima (tako imenovane »antivolitve«), temveč so bile tudi volitve za zedinjenje obeh Nemčij. Ta »za« je imel tudi svoje različice in poudarke, čeprav je bil volilni rezultat jasen: zmagali so konservativci, zmagal je zvezni kancler Kohl, ki se je osebno vključil v predvolilno propagando in v volilne obljube. Propagiral je geslo takojšnje ali vsaj pospešene priključitve, ki jo omogoča čl. 23 ustave ZRN. Priključitev po tem členu bi omogočila, da se vlada bodoče zedinjene Nemčije izogne vpletenosti v različne neugodne posledice z mednarodnimi finančnimi dajatvami. Ne glede na zunanjepolitične posledice je Kohlovo geslo odmevalo – poleg siceršnjih pripadnikov različnih demokrščanskih strankarskih skupin – predvsem pri politično nešolani, celo nezainteresirani množici. Ustrezalo je razpoloženju ljudi, katerih odločnejši deli so že »z nogami«, s prebegi preko Madžarske, Češkoslovaške, potem pa naravnost, bežali v ZRN. Ni dvoma, da je to bilo glasovanje proti prejšnjemu sistemu. Vendar je bilo tako tudi pri preostalih, lahko bi rekli tudi pri obnovljeni KP (stranki socialistične preнове). Tudi pri njih – kot pri vseh drugih – je delovalo nacionalno prepričanje: zavest, da so Nemci in hočejo živeti skupaj, brez omejitev in pregrad. Analitiki pa se strinjajo, da je pri teh množicah delovala predvsem obljuba, da bodo dobili »takoj« in »zdaj« krepko zahodno marko. In da bodo izenačili vrednost med obema, vzhodno in zahodno. Socialdemokrati so pripravljali zedinjenje preveč »intelektualistično«. Opozarjali so na razlike med sistemoma (gospodarske, socialne), ki jih bo treba postopoma prilagajati razmeram v ZRN in v Evropi. Opozarjali so na zunanjepolitične probleme (evropsko ravnotežje sil, vojska, bloki, odnosi do sosedov, predvsem vzhodna meja s Poljsko). Nekateri med njimi so upali, da bo zedinjenje prineslo celo nekakšno srednjo pot med obema sistemoma, ki naj bi sprejela od obeh le dobro, odstranili slabost socialistične birokracije ob ohranitvi nekaterih socialnih zaščit, predvsem varstvo pred nezaposlenostjo, vse pa tudi brez kapitalističnega prerivanja in komolčarstva. Znano je bilo, da je bodoči socialdemokratski kandidat za kanclerja, Lafontaine, glasnik omejevanja pobegov iz NDR. Edini socialdemokrat, ki je zagovarjal udarnejša gesla in pospešeno zedinjenje, je bil Willy Brandt. Na severu NDR, kjer je imel predvolilne nastope, so dosegli socialdemokrati boljše rezultate. Tako se je zgodilo, da je stranka, ki so ji še pred kratkim demokopi prerokovali večino glasov in enostrankarsko vlado, pri volitvah zdrknila na petino glasov. Tako kot

pri vseh nemških združevanjih v zgodovini tudi sedaj združuje Nemce desnica. In vse to je v odločilnem boju dosegla marka (DEM)! Ljudje, ki se bojijo nemškega (ali bolje velenemškega) nacionalizma, se tolažijo, da ni bil odločilen nacionalizem, temveč zahodna marka. Volilci so se odločali realistično, tako kot tisti, ki so prej bežali v ZRN.

Obnovitelji partije niso bili kaznovani. Ostali so le nekaj odstotkov za socialdemokrati, ki so že pred volitvami izjavljali, da počejo z njimi nobene koalicije ali političnega sodelovanja. Prenovljeni partiji so zvesti predvsem sloji, ki se boje negotovosti, ki jih čaka po priključitvi ZRN. Zavzemali so se za postopno združevanje in prilagajanje. Za mednarodno politiko pa je pomembno njihovo zagovarjanje nemške nevtralnosti in odklanjanje vstopa združene Nemčije v NATO. Upravičeno pa so lahko bili razočarani resnični zagovorniki demokratične prenove NDR, predvsem Novi forum in z njim povezani v volilni koaliciji Zveza 90 (demokracija zdaj, iniciativa za mir in ljudske pravice), ostali so na popolnem (3%) volilnem obrobju. To so nasprotniki vojaških blokov, pristaši razorožitve, odstranitve atomskega orožja z nemških tal. Med njimi so ugledni književniki, umetniki in znanstvena inteligenca. Z minimalnim presežkom je preskočila ovire za parlament tudi liberalno-demokratska stranka, za katero se je zavzemal Genscher. Predlagali so enotnost v razumnem roku za prilagajanje. Z izjemo socialistov (reformiranih komunistov), ki so se borili sami zase, so vse stranke, izvoljene v novi parlament v NDR, imele svoje bogate in izkušene posestrime v ZRN, od koder so dobivale denarno in propagandno ter organizacijsko pomoč. Najvidnejši politiki zahodnih strank in njihovi funkcionarji so bili tudi dejavno vpleteni v volilni boj. Zanimivost volilnega boja v NDR je tudi pojav posestrime bavarske CSU, ki doslej izven Bavarske ni nikjer nastopala. Bila je sicer v volilni koaliciji s CDU (Kohllova Zveza za Nemčijo), hoče pa ostati samostojna stranka. Morebiti bo nastopila tudi v drugih pokrajinah ZRN (parlamentarne volitve 2. dec. t. l.).

Povolilni problemi v obeh Nemčijah

Po volitvah 17. marca je dobila NDR prvi svobodno izvoljeni parlament zahodnega demokratičnega vzorca. Večine niso zagotovile nobeni stranki. Večine ni zbrala niti Kohllova koalicija Zveza za Nemčijo. Koalicija Zveza za Nemčijo bi lahko vladala ob podpori liberalne stranke (»genšerovcev«) in bila zvest posnetek sedanje bonske koalicije. Kandidat za predsednika de Maiziere pa predlaga koalicijo s socialdemokrati. Ti so bili v ostrem sporu z njegovo zaveznico CSU, vendar – pod vplivom vseh posestrim v Bonnu – bo le sestavljena široka koalicija. Zahteva jo dvetretjinsko odločanje, ki bo potrebno pri glasovanju za čl. 23 zahodnonemške ustave in likvidacijo NDR. SPD so sicer zagovarjali čl. 146 ali kombinacijo obeh. V vsakem primeru mora rešitev izglasovati dvetretjinska večina poslancev. Zmagovalci se zavedajo tudi mnogih težav, ki jih bo sprožil proces izenačevanja NDR z ZRN. V opoziciji bodo najmočnejša stranka socialisti (reformirani komunisti, ki pričakujejo, da bodo zaradi pričakovanih težav svoj vpliv še okrepili). V opoziciji ostanejo tudi resnični začetniki demokratične prenove v NDR (Novi Forum in drugi). Komunistični prenovitelji, ki so le za nekaj odstotkov zaostali za socialdemokrati, pa so imeli opazljiv vpliv v ZRN. Vse kaže, da bo zedinjena Nemčija imela spet komunistično (demokratično, reformirano) zastopstvo tudi v parlamentu. Povzročila bo enake skrbi SPD, kot jih ima CDU/CSU zaradi pojavov neonacistov na svoji desnici.

Med državljani ZRN pa se zastavlja sedaj tudi vprašanje: »Kdo bo to vse plačal?« Gre za uresničevanje volilnih obljub kanclerja Kohla. (To je sicer refren zelo popularnega nemškega napeva.) Do srede tega leta bi morali skleniti z NDR denarno unijo in izenačiti vrednost obeh mark. Velika bo sprememba za vzhodno marko, saj je doslej veljala na zahodnoberlinskem sivem trgu le desetino tega (1:10). Kohlov socialdemokratski tekmeč pri prihodnjih parlamentarnih volitvah (2. decembra t. l.) Lafontaine je mnenja, da bo Kohl v škripcu: če obljubo uresniči (ob drugih obljubah pomoči), bo to težko brez novih davkov. Zaklel pa se je, da jih ne bo povečeval. V NDR je tudi veliko hranilnih vlog. Zunanji dolgovi so 20 milijard dolarjev. Zedinjena Nemčija bo morala prevzeti tudi obveznosti NDR do SZ in držav SEV-a, kar je Kohl v Moskvi obljubil. Predlog izenačenja mark so že spremenili: bo le 1 proti 2!

Priključitev NDR po čl. 23 nikakor ni zagotovilo, da bo proces izenačevanja hiter in brez večjih težav. Uresničitev gesla volilnih zmagovalcev »Blaginja namesto socializma« zahteva mnoge osnovne pogoje. Omenimo samo nekaj problemov. Ne bodo plačevali rent, podpore nezaposlenim, podpore za prešolanje nezaposlenih ali presežke v obratih, po višini prejemkov v ZRN, temveč v NDR (čeprav v DEM). 700.000 kmetijcev z več kot 4000 zadrug in obratov javne lastnine se boji za svoj obstanek (za volitve so bili celo posebno organizirani). Uničila jih bo konkurenca iz ZRN in ES. Proizvodnost je pri njih trikrat manjša od ES. V ZRN pa davkopllačevalci že zdaj govorijo proti vsakemu subvencioniranju z vzhodnih delov (industrijskih, cen hrane in kmetijskih pridelkov). Potrebna bodo velika vlaganja v infrastrukturo (prometne zveze v NDR in z ZRN, PTT v celoti, ekološki problemi, dezideologizacija šolstva in vzgoje zahteva tudi primernejšo opremo). V NDR je zaposlenih 91% žena. Potrebne so jasli, vrtci, zdravstvena zaščita. Vse to je bilo pomanjkljivo, vendar je delovalo in to poceni. Izračunali so, da bi obnova neprimernih stanovanj in gradnja potrebnega števila novih zahtevali 750 milijard mark. Uresničevanje vsega zahteva daljše obdobje. Nekatere analize pa opozarjajo, da bi to lahko izzvalo prehodne inflacijske učinke. Dovoljujejo stopnjo 9%, toliko bi gospodarstvo Nemčije še preneslo brez večjih pretresov, višja stopnja bi bila pa že tvegana. Velika vlaganja (še posebej zasebnega kapitala v industrijska podjetja) pa bodo izzvala tudi izrazit boom gospodarske dejavnosti. Dvignila bodo storilnost na evropsko raven ter obstovala tudi vlaganja.

Vprašanja zastavlja tudi javna uprava. V njej je 2 milijona zaposlenih (12% vseh zaposlenih). V policiji je bilo 100.000 stalnih in prav toliko »svobodnih« sodelavcev, 114.000 članov ljudske policije, 25.000 graničarjev. NDR je imela več policije kot vojakov. Vojska je imela 170.000 vojakov. S politično policijo je sodelovalo še pol milijona plačanih »informatorjev«. Sumijo, da je najmanj četrtnina novih poslancev bila sodelavcev tajne policije. Odpirajo se dosjeji vodilnih politikov (tudi kandidata za predsednika vlade), ki so bili osumljeni takega sodelovanja. V totalitarnih državah le malokateri državljani, ki je deloval v javnosti (odvetniki, igralci in kulturni delavci, politični delavci – v NDR je bilo še nekaj navideznih strank – itd.), ne bi prišel v stik s tajno policijo (kot žrtev ali kot sodelavec ali pa oboje). To kažejo tudi odprti dosjeji v NDR. V Bonnu se zavzemajo za brisanje, če ni bilo nespornega kriminalnega dejanja. Verjetno bo treba upoštevati neke spremembe v vseh vzhodnih državah, kjer so bili štiridesetletni totalitaristični režimi. Tudi Savel se je spremenil v Pavla (ali šef tajne policije Markus Wolf v pripadnika »perestrojke«).

Potrebna bodo leta vlaganj v spremembo strukture. Samo tako bo gospodarstvo NDR konkurenčno z zahodnonemškim in evropskim. Rešiti bo treba vpraša-

nja lastine, razpolaganja s premoženjem, s sredstvi za delo, zaščititi lastnino (javno, zasebno). Kakršno koli poenostavljeno obnavljanje nekdanjih odnosov (1945) bi izzvalo prevelik pretres. Še pred volitvami je pisal Modrow pismo Gorbačovu, da je treba zaščititi razpolaganje s premoženjem. NDR ne pozna ne svobodne zunanje trgovine ne samostojne banke. Nekateri hočejo razpustiti velika podjetja in organizirati veliko (zasebnih) majhnih. Posebno tista, ki so v težki krizi. Vprašanje lastništva in konkurenčnosti bo nedvomno eno izmed najpomembnejših pri združevanju obeh držav.

Nobenega dvoma ni, da po volitvah 17. marca ne NDR ne ZRN nista več to, kar sta bili. Posledice združevanja bodo zadeva vseh Nemcev. Imele bodo svoje posledice na vseh področjih dejavnosti, vsekakor pa svoj odmev v nemškem političnem življenju. Prve ocene (po zmagi Kohla v NDR) so prerokovale SPD že vnaprej zgubo pri parlamentarnih volitvah. Kohl, ki po svojih intelektualnih zmogljivostih nikoli ni bil posebno privlačna, nikakršna karizmatična osebnost, si je nenadoma z volilnimi obljubami pridobil sloves združitelja vseh Nemcev. Vse pa kaže, da evforija njegove zmage na Vzhodu ni posebno zajela njegovih volilcev na Zahodu. Tako bi sodili po volitvah v Schleswig-Holsteinu, kjer je njegova stranka vladala že desetletja, zdaj pa so zmagali socialdemokrati (z osebnimi nastopi njegovega tekmeča Lafontaine). Ni pa nobenega dvoma, da bo zedinjenje Nemcev – posredno in neposredno – prisotno tudi v volilni propagandi za parlamentarne volitve.

Mednarodne posledice zedinjenja Nemcev

V Evropi se poraja Velika Nemčija. Tega ne morejo več spremeniti nobeni problemi in pravne formulacije zedinjenja. To bo verjetno 23. čl. Temeljnega zakona ZRN, mogoče tudi čl. 146 ali kombinacija obeh, niso pa izključene še kakšne dodatne možnosti, vse je odvisno predvsem od štirih zmagovalcev, ki bodo morali zedinjenju vsekakor botrovati. Vse kaže, da Nemci ne bodo privolili ne v sklepanje mirovne pogodbe ne v konferenco o miru. Hočejo mednarodnopravno priznanje združitve na konferenci o evropski varnosti in sodelovanju (KEVS). Tako bi se izognili podpisu mirovne pogodbe (z nekdanjimi vojnimi nasprotniki) in plačilu reparacij. Vse kaže, da bodo pri tem uspeli. Lahko trdimo, da Evropa že danes ni več to, kar je bila. Bivši zvezni kancler Helmut Schmidt v tedniku Die Zeit opozarja Nemce pred nevarnostjo izolacije, predvsem v odnosu do Francije. Nemčija ne bo velesila zaradi 78 milijonov državljanov ne zaradi svoje vojne sile (ZRN 495.000 + NDR 170.000 vojakov). Vojska bo v prihodnjem obdobju vse manj odločilna. Velika Nemčija bo ekonomska velesila, ki bo prevladovala v Evropi. Govorijo o nemškem »gospodarskem nacionalizmu«. Zahodni zavezniki, posebno Francozi in Italijani, se boje, da bi se Nemci preveč zavezali priključeni NDR in njenim mnogim nerešenim vprašanjem. ZRN je v zadnjem času zavlačevala pristop k osrednji evropski banki in monetarni uniji. Vzbuja je vtis, da se boji za svojo čvrsto marko. V predvolilnih obljubah pa je Kohl obljubil izenačenje obeh mark, kar bi lahko bila še težja obremenitev za marko. Se kaže, da bo moral – pod zahodnim pritiskom – menjavati marke v odnosu 1:2! Obljublja tudi pristop k monetarni uniji, vendar naj bi se dogovorili o tem in drugih integracijskih ukrepih šele po parlamentarnih volitvah. Nemški zahodni zavezniki sprejemajo zedinjenje Nemcev, hočejo pa nekoliko zmernejši tempo, ki bi zagotovil integracijske procese v gospodarstvu, na področju varnosti pa ohranil dosežanje ravnovesje.

Hočejo Nemčijo v NATO in svoje čete v Nemčiji. Tudi sovjetske bi pustili še v prehodnem obdobju. Čete NATO bi ostale v sedanji ZRN, sovjetske pa na ozemlju NDR. Teško se je znebiti vtisa, da je v tem tudi tiho upanje na varnost pred kakršnim koli nemškim korakom, ki jim ne bi bil po volji. Francija in Velika Britanija – ne glede na vse dogovore o razorožitvi in zmanjšanju atomskega orožja dveh velesil – vztrajata pri svoji atomski oborožitvi. Francozi upajo, da bo tudi v kasnejši samostojnejši Evropi (z malo ali brez ameriške prisotnosti) njihov »atomski dežnik« nad Veliko Nemčijo najboljši porok za evropsko varnost in sodelovanje. Zanimivo pa je, da razmišljajo o polnopravnem sodelovanju v NATO. Sprejemajo vse pravice in obveznosti. Ne glede na vse poskuse, ki naj bi Nemce čvrsteje povezali v evropsko integracijo, to samo po sebi ne bo zmanjšalo njihovega pomena in »teže« v evropskem ravnovesju. Ne glede na vsa zanikanja, da nočejo iskati nobene »protiteže« (Margaret Thatcher), lahko slutimo take zametke (morebiti samo občasne). Ni dvoma: Britanci in Francozi so zelo zainteresirani za definitivno priznanje nemških vzhodnih meja s Poljsko in pri tem ne dovoljujejo nobenih pogojevanj. Verjetno bodo tudi z večjim zanimanjem spremljali prizadevanja srednjeevropskih dosedanjih držav SEV-a, da bi se vključile v evropske integracije. Zanimiva je tudi italijanska pobuda za sodelovanje štirih (Italija, Jugoslavija, Avstrija in Madžarska) na jugovzhodu ZRN. Priključila bi se verjetno še ČSR.

Francoski zunanji minister Chevenement je po razgovoru predsednika vlade in njegovim izjavil, da sta s sovjetskim ministrom obrambe ugotovila: »Stališča Francije in SZ o nemški združitvi se v številnih točkah ujemajo«. Ševardnadze pa je za »postopnost v sklopu sinhroniziranega procesa celotne Evrope«. V aprilu se bodo v Bonnu sestali štirje ministri zmagovitih zaveznikov, v juniju pa, na vrhu, dvojica v Washingtonu, Bush in Gorbačov.

Augstein je zapisal, da je od združene Nemčije, združene Evrope pomembnejša nova miselnost. Kdo naj jo navdihne?

Kriza marksističnih in socialističnih idej, pravi svetovalec v State departementu, Francis Fukuyama, pomeni, da je človeštvo na koncu svoje zgodovine. To sicer ne bi bil konec svetovnih dogajanj, bil bi le konec evolucije človeškega mišljenja »o temeljnih principih«, t.j. takih, ki vplivajo na sistematično idejo politične in družbene pravičnosti. »Taka je bila socialistična oziroma marksistična, ki je sedaj definitivno poražena«. Sovjetski zvezi in bivšim socialističnim državam lahko ostane le moč vojske, nič več ne bodo delovale z močjo ideje, ki je po Heglu nosilka zgodovine. Ostane le sila vojske, imperializem. Zmagale so ideje, ki jim Fukuyama pripisuje dokončnost, liberalistične ideje Zahoda, tržnega gospodarstva, konkurence, s poudarkom na individualni svobodi. Ne glede na te »zgodovinske resnice« o človeški bodočnosti se vzporedno širi prepričanje sedaj vladajočih v ZRN (ne samo vlade, temveč »realnih moči«). Zato opozarjajo celo nekateri bližnje prihodnosti na trenutnih slabostih Sovjetske zveze in preostalih socialističnih držav. Iz sedanje nemške združitve Sovjeti ne bi smeli iziti kot zgubarji. Nemci v resnici potrebujejo sovjetsko soglasje. Nihče ne sme pozabiti, da je nemška težnja po nadvladi v Vzhodni Evropi (in nad Sovjetsko zvezo) pripeljala Sovjete za seboj do Labe in Berlina. »Zgodovinska ideja«, po Fukuyami, je v krizi. Kompromitiral, oblatil in zrušil je njeno veljavo že Stalin. Tudi Sovjetska zveza se skuša vrniti nazaj k demokratičnim, svobodoljubnim temeljem napredne človeške misli. Te temelje hoče graditi za politični in gospodarski razvoj. Henry Kissinger se boji uspeha sovjetske demokracije. Tako bi postala v resnici nevarnejši tekmelec, imela

mного večji vpliv v svetu kot pa s kompromitirano in neučinkovito »socialistično« »zgodovinsko« idejo. V deželah med Sovjetsko zvezo in Nemčijo so danes politični in socialnogospodarski pretresi in krize. Zlom socialističnih idej poraja nacionalizme, revizionizme, šovinizme in antisemitizme. Vendar pa so to obrobní izrastki demokratičnega vrenja, ki zajema ves prostor med dvema velikima. V vseh teh deželah je prisotna težnja, vključiti se v Evropo, prevzeti njene dosežke, doseči blagostanje zahodnoevropskih ljudi. Na vse to vrenje bosta vplivala oba velika. V sedanjem obdobju se verjetno nagibajo na nemško stran. Vsekakor pa bi bilo lahko usodno za Nemčijo in za vmesne dežele, če bi bili mnenja, da je Sovjetska zveza zanemarljiv dejavnik. Obrambni minister Jazov napoveduje umik vseh sovjetskih čet iz tujih dežel do l. 1995/96. Sovjeti predlagajo to tudi zahodnim silam. Francozi so že desetletja (z de Gaulleom) hoteli samostojno evropsko silo brez ameriške prisotnosti in nadzorstva. Bo porajanje velike Nemčije sedaj zavrlo težnje po evropski samostojnosti? Nekateri vestí govorijo o tem, da imajo v bonškem kanclerjevem uradu in v zunanjem ministrstvu že izdelane predloge, po katerih naj bi štirje zmagovalci predali Nemčiji svojo kontrolno vlogo. Konča naj se status štirih sil v Berlinu. Zavezniki naj bi vrnili Nemčiji popolno suverenost in odšli iz države. Po nekaterih zahodnih pričakovanjih naj bi sovjetske čete čez čas zapustile Nemčijo, čete NATO pa naj bi ostale. Ali ni bolj verjetno, da bodo Sovjeti podpirali Nemce in njihov predlog? Odhod obeh bo tudi logičen plod nadaljnega popuščanja v Evropi in svetu. Sovjeti bodo imeli v prihodnjem desetletju dovolj problemov s seboj, s perestrojko in njenimi posledicami. Vzporedno z odhodom tujih čet se rešuje tudi pomembno vprašanje nemških mirovnikov in levice: odstranitev atomskega orožja. Pri vojnih strategijah prevladuje mnenje, da Evrope ni mogoče braniti samo s konvencionalnim orožjem in da lahko samo nevarnost atomskega spopada prepreči namere napadalca. Združena Nemčija bo sedaj še težje dosegla soglasje, da lahko uporablja atomsko orožje. Ostal bi potemtakem »francoski dežnik« in tesnejše sodelovanje, ki so ga načrtovali de Gaulle in Adenauer, pa tudi Mitterrand s konservativnimi Nemci. Gunter Gaus, nemški publicist in nekdanji predstavnik ZRN v Berlinu je že pred leti zapisal, da mu je bolj všeč francoski dežnik kot ameriški. Verjetno bi tak proces sodelovanja razgnal nekaj pooblaščitve, ki se poraja na francosko-nemškem obzorju. Vprašanje pa je, ali bo novi velikan tudi v prihodnosti ohranil skromnost krivca za dve svetovni moriji. Usoden bo tudi potek perestrojke v Sovjetski zvezi in proces popuščanja v Evropi in v svetu.

Nemško zedinjenje in Jugoslavija

Nemškim prizadevanjem za zedinjenje Jugoslavija ni bila nobena ovira. Izhodiščna načela jugoslovanske zunanje politike niso bila nikoli proti prizadevanjem posameznih narodov, da se zedinijo v enotni državi. Za nas spremljajo nemško zedinjenje iste želje in ista razmišljanja kot vse nemške sosede in Evropo: da bi to ohranilo mir, ravnovesje ter stabilnost Evrope. Ni pa mogoče zanikati, da z nastankom novega evropskega velikana odnosi v Evropi niso več dosedanji. Spremenili so se tudi odnosi med Nemci in njenimi vzhodnimi in podonavskimi sosedi. Tudi odnosi z Jugoslavijo dobivajo druge razsežnosti. Nemčija postaja naš nesporno največji gospodarski partner (v izvozu, uvozu, prevzemanju tehnologije, v prodaji storitev, turizmu itd.). Od prevzema nemške tehnologije je najbolj odvisna tudi možnost za naše vključevanje v evropske integracije. V Nemčiji bomo imeli

največ naših zdomcev. Prihod beguncev iz NDR in nekatere posledice združitve izzivajo v ZRN ostrejši odnos do tujcev. Vplivale bodo verjetno tudi na njihovo nadaljnjo usodo. Nemška zunanjepolitična dejavnost, vojno strateška vloga Nemčije, vse to bo vedno odločilen dejavnik tudi za položaj Jugoslavije in njenih narodov. Z Nemčijo imamo še neporavnane račune: gre za reparacije, odložene 1. 1953 do sklenitve pogodbe o miru.

Zanimati nas morajo odmevi zedinjenja predvsem na podonavskem prostoru, njegov vpliv na sredozemsko sodelovanje ter na srednjeevropska povezovanja. Doslej smo opazovali regionalna sodelovanja v Evropi (»Evropa regij«, ki naj bi bila značilna za bodočo Evropo). Ali bo zedinjenje pospešilo in spodbujalo neposredno sodelovanje nemških dežel z drugimi evropskimi regijami ali pa bo proces usmerjen v nekdanje ideje trdnega vsenemškega nastopanja. Slovenija in Hrvaška imata najtesnejše povezave z Bavarsko (v skupnosti Alpe-Jadran, izven tudi Srbija), različne oblike sodelovanja pa so še z drugimi deželami. Pri nas se mnogi sprašujejo, kako bo zedinjenje Nemcev vplivalo na prihodnost Avstrije in njen samostojen razvoj. Ni dvoma, spomin na avstrijsko priključitev (»Anschluss«) je še živ. Avstrija je bila dozdej tretja dežela z nemškim jezikom. V nemški preambuli k ustavi (»temeljnemu zakonu«) se v nasprotju z drugimi deželami ne govori o Avstriji kot o »skupnem nemškem narodu«. Avstrijci poudarjajo, da so »lastna nacija«. Imajo pa velenemške in nenacistične kroge, ki so sedaj postali nekoliko glasnejši (npr. Oto Scrinzi, nekdanji voditelj Haiderjeve stranke, izjave in pisanje Haiderjevih sodelavcev itd.). Ne smemo pozabiti na prevlado nemškega kapitala, ki ga deatizacija avstrijskih koncernov in podjetij še pospešuje. Ne glede na formalno neodvisnost Avstrije od Nemčije še okrepila. Govorili bi lahko tudi o vplivu nemških časopisnih in sploh komunikacijskih koncernov na avstrijski tisk in javna informacijska sredstva. Neposredni avstrijski sosedji tega procesa ne bi smeli zanemarjati. Avstrijci so bili končno 500 let na čelu nemške zgodovine. Avstrijski branilci samostojnosti vidijo rešitev v srednjeevropskih integracijah.

Nemške politike do Jugoslavije zedinjenje ne bo bistveno spremenilo. Spremenil pa se je politično in vojno strateški položaj Jugoslavije. To je posledica spremenjenih odnosov med blokoma, sprememb v Sovjetski zvezi in v bivših socialističnih državah, mogoče pa še bolj posledica naših notranjih težav in pretresov. Med hladno vojno in napetostjo med dvema blokoma je ZRN aktivno podpirala našo samostojno politiko. Je tudi upoštevala naš notranji sistem, vedno pa je imela simpatije za pluralizem. Jugoslavija z večstrankarsko parlamentarno demokracijo uživa simpatije vseh nemških političnih strank. Nekatere svoje simpatije kažejo z različnimi dejavnostmi. ZRN je podpirala in s simpatijami spremljala vsako krepitev antisovjetizma pri nas. Spoštovala je našo neuvrščenost in v skladu s svojimi koristmi to našo dejavnost celo podpirala.

Posebno vprašanje so naši zdomci. Razvoj demokratičnega strankarskega sistema, še posebej politika sprave, ki se uveljavlja v Sloveniji in Hrvaški (brez takšnih najav pa že dalj časa med srbskimi vladajočimi skupinami in njihovimi četniškimi in velesrbskimi emigrantskimi krogi), bo polagoma odstranila še težko povojno breme. Gre za t.i. sovražno emigracijo, med katero so delovali tudi izrazito teroristični krogi. Ta emigracija je bila posebno dejavna in uživala podporo v obdobju prekinitve diplomatskih odnosov. Pozitivno bodo delovale spremenjene razmere doma, današnja Nemčija pa nima nobenega interesa za razpad in dezintegracijo današnje Jugoslavije. Lahko bi postala nevarno žarišče na Balkanu (in v njeni »neposredni sferi«) ter obremenila sedanji pozitiven proces popuščanja,

sodelovanja ter varnosti v Evropi. ZRN pričakuje konferenco v Helsinkih (KEVS) kot »svojo konferenco, ki naj bi prinesla mednarodno priznanje nemškega zedinjenja in čim popolnejšo nemško enakopravnost.«

Euforija nemške združitve je izzvala v nekaterih beograjskih krogih pravo euforijo nemških reparacij, odškodnin itd. Če odštejemo, da je to tudi politika očrnjevanja Tita in njegovih nekdanjih sodelavcev, da je namenjena dokazovanju zanemarjanja Srbije itd., ostane še vedno pretirano pričakovanje in zato tudi potreba, da se vprašanja realno proučijo. Po sporazumu o nemških reparacijah iz l. 1946 je Jugoslavija dobila doslej nekaj manj kot 0,1%. Omenjeni odstotek prvotno določene vrednosti reparacij smo dobili s stroji in transportnimi sredstvi. Leta 1953 so zahodni zavezniki plačilo reparacij ZRN odložili do pogodbe o miru. Mi smo s svojimi reparacijskimi zahtevami v krogu zahodnih upnikov, ki so danes nemški zavezniki. Poleg tega so si deloma terjatve že nadomestili. Nemci danes razglašajo podatke, da so že plačali 136 milijard DEM za t.i. »izenačenje bremen«, 85 milijard za reparacije (ali odškodnine), 14 milijard DEM pa za poravnavo predvojnih dolgov. Uradni predstavniki bonse vlade s Kohlom na čelu izjavljajo, da ne sprejemajo mirovne konference in sklenitev pogodbe o miru. Kohl je celo pogojeval priznanje poljske meje s poljsko odpovedjo reparacijskim in odškodninskim zahtevam. Hočejo se izogniti reparacijskim in odškodninskim zahtevam. Za uresničitev reparacijskih zadev pa je potrebna konferenca vseh bivših držav vojskujočih se strani s sklenitvijo mednarodnega sporazuma, ki bi urejal meje nove države ter pravice in obveznosti, ki so nastale zaradi vojne in njenih posledic. Nemci hočejo mednarodno priznanje združitve na konferenci o evropski varnosti in sodelovanju (KEVS). Vse kaže, da bo do tega prišlo. Zato so naše reparacijske terjatve vprašljive. Morebiti bi lahko več dosegli po različnih neformalnih sporazumih. Sovjetska zveza je prejela največ reparacij. Bila je izterjevalec pri NDR, kjer je bila tudi okupator. Izterjala je (po preračunanem tečaju iz leta 1953) skoraj 80 milijard DEM. ZRN pa je plačala 3,16 milijard DEM. Nekatere odškodnine so prejeli zahodni upniki (ne kot reparacije) v obdobju, ko nismo imeli diplomatskih odnosov. Dobili smo povračilo za vivo-eksperimente (8 milijonov DEM) in na račun socialnega zavarovanja (26 milijonov DEM). Ostala so odprta vprašanja odškodnine bivšim »logorašem«, vojnim ujetnikom, delavcem na prisilnem delu, za žrtve nacističnih preganjanj (nacionalna, rasna, verska, ideološka diskriminacija). Po mednarodnih predpisih se odškodnine ne zastarajo. Brez zveze z reparacijami so bile odškodnine za železnice, pošto, bile so restitucije (tu nas Nemci obtožujejo, da smo »restituirali« vrednosti, ki niso bile naše). Iz sklada za brezobrestno posojilo je prejela Jugoslavija 70 milijonov DEM (na 99 let). Po vzpostavitvi odnosov (1968) so se začela pogajanja za odškodnino za ljudske žrtve nacističnega preganjanja. Po dveh pogodbah (iz leta 1973 in 1975) smo prejeli skupno eno milijardo DEM. Pogodbi nikjer ne omenjata, da je to kakršnakoli oblika odškodnine. Formalno gre za posojili z zelo ugodnimi pogoji (dolgoročnost, nizke obresti), vključeni v institucijo t.i. nemške »pomoči v kapitalu« (»Kapitalhilfe«). Doslej nismo uresničevali odškodnine našim delavcem, ki so bili na prisilnem delu v Hitlerjevi Nemčiji. Zahteve morajo biti individualne in plačajo zasebna podjetja, kjer so delavci delali. Nemci plačujejo tudi odškodnine iz sklada »skrbi za žrtve vojne«. Toda tu Jugoslavija ni postavila nobenih zahtev, ker gre za mobilizirane v nemško vojsko.

V ZRN pa velja ustavni zakon, katerega učinki zadevajo polovico slovenske republike. To je t. i. Göringov zakon, s katerim je omogočil pravice državljanstva vsem prebivalcem takratnega tretjega rajha. Vključena sta bila Avstrija in celotno

okupirano slovensko ozemlje. Med prekinjenimi diplomatskimi odnosi z ZRN so ta zakon ponovno potrdili. Zakon zajema tudi sedanje poljsko in sovjetsko ozemlje. Med poljskim in sovjetskim ozemljem in našim ozemljem pa je zelo pomembna pravna razlika. Poljsko in sovjetsko ozemlje je bilo v nekdanjem predvojnem rajhu, o katerem bodo šele sedaj razpravljali (priznanje meja itd.). Naše ozemlje pa takrat ni bilo v rajhu, torej gre za prilasčanje po okupaciji pridobljenih pravic. Avstrijo so ob povojnem obnavljanju veljavnosti zakona izvzeli. Tako je Slovenija nekakšen fevdalno-okupacijski enklave nemškega ustavnega (Göringovega) zakona. Ob vsakem večjem pritisku na zdorce se ti rešujejo s hitrim prevzemom državljanstva, kar jim ta zakon omogoča. Z Brandtom je bilo dogovorjeno, da ga ne bodo uporabljali (sprememba je zahtevala dvetretjinsko večino v parlamentu, s čimer Brandt ni razpolagal). Kasnejše vlade se na to niso več ozirale. Okupacija (in za to gre pri uredbi z dne 14. 10. 1941) ne daje pravice, da prebivalcem ozemlja pod okupacijo kolektivno podeli svoje državljanstvo. V nasprotju s tem pravilom je Nemčija med drugo svetovno vojno v svoji zakonodaji predvidela možnost za kolektivno podeljevanje nemškega državljanstva na ozemlju pod okupacijo, med drugim tudi na okupiranih področjih današnje Slovenije, in to v praksi tudi izvajala. Ta uredba je na podlagi določb zakona o državljanstvu ZRN z dne 22. 2. 1955 postala del pozitivnega prava Zvezne republike Nemčije, podelitve državljanstva ne veže na poreklo (iur sanguinis), kot to trdijo nemški pravniki, pač pa na dejstvo okupacije, ker izhaja iz načela podelitve nemškega državljanstva čim širšim plastem prebivalstva ozemlja pod okupacijo. Za osebe nenemške narodnosti je v čl. 2 uredbe uporabljen izraz »osebne nemške ali sorodne krvi« in na podlagi te določbe so nacistične oblasti v skladu s svojo ekspanzijsko politiko množično podeljevale nemško državljanstvo na preklic Slovencem na območju tako imenovane Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske.

V zvezi z mednarodnopravnimi problemi v okviru konference v Helsinkih (KEVS), bodisi v obliki, v kateri bodo Nemci hoteli priznanje svoje združitve, bi morali končno urediti tudi to vprašanje, ki ni samo madež na naših meddržavnih odnosih, temveč (vsaj za Slovenijo) poseben atavističen okupacijski postopek, ki spominja na nelepe in nasilne čase. Naše zunanje ministrstvo je bilo s problemom že večkrat seznanjeno. Nemci so rešitev zavračali z različnimi pravnimi zvijačami, ki nikakor niso prepričljive.

Sklepne misli

Vso Evropo – od Atlantika do Urala – je v zadnjem obdobju zajelo vrenje, katerega posledica je lahko samo njeno spremenjeno prizorišče. Na Zahodu so bila pospešena prizadevanja za napore za popolno integracijo dvanajsterice, ki naj bi z od članov preneseno suverenostjo postali do 31. decembra 1992 trdna skupnost (skupni trg, tesno gospodarsko sodelovanje, skupen denarni sistem. Skupna naj bi bila celo zunanja politika). Evropa bi postala ena izmed vodilnih svetovnih velesil (največja tržna menjava, najmodernejša tehnologija, okrepljena bi bila celo njena vojnoprategška pozicija). Vzporedno s tem zahodnim razvojem pa je – za mnoge nepričakovano – nastalo na celotnem vzhodnem področju močno preporedno gibanje. Temelji na spoznanju, da je sedemdesetletni razvoj po oktobrskih revolucionarnih družbenih spremembah zašel v slepo ulico stalinistične prisilne enosmernosti, zatiranja demokratičnih pobud in zapiranja pred preostalim svetom in njegovim razvojem. Pojavil se je Gorbačov s svojo »perestrojko« in »glasnostjo«

in s tem izzval pozitivne spremembe sovjetske družbe, ki se usmerja na pot demokracije, tržnega gospodarstva, svobodne spodbude in odpiranja v svet. Razvoja ni mogoče več vrniti na izhodiščno raven. Odprl pa je predvsem potrebo po zmanjšanju stroškov za oboroževanje. Preobremenjeno gospodarstvo ne zmore sredstev za potrebno prestrukturiranje gospodarstva, preselitev tehnoloških presežkov v rentabilna nova podjetja in v služnosti. Pretres v Sovjetski zvezi je izzval prave demokratične revolucije pri vseh sovjetskih državah. Pritisk je popustil, ljudje so svobodneje zadihali in zahtevali demokratične spremembe. Poleg pozitivnih demokratičnih prizadevanj je vrenje vrglo na vrhove tudi negativne težnje nacionalizma, šovinizma in celo antisemitizma, odvrгло je celo pobudnike sprememb, ker so spominjali na komunistične (prenovljene) in socialistične ideje. V bistvu zmagujejo ideje političnega liberalizma in tržno gospodarski odnosi. Ne glede na siceršnje obujanje različnih starih in novih mitov, starih mitologij in ideologij so ta temeljna svobodoljubna spoznanja v politiki in gospodarstvu najbolj prizemna, obetajo edino možno pot vključitve v evropsko in svetovno tržišče in družbo.

In v ta dogajanja in premike so vzhodnonemške volitve 18. marca odprle pospešeno pot za zedinjenje Nemcev. Vse kaže, da jih bo tudi tokrat združevala desnica (morebiti z manjšimi socialdemokratskimi popravki). Nemški kolos odpira vprašanje ravnovesja med evropsko dvanajsterico, ravnovesja, skrbno in dolgo načrtovanega, ki naj bi za vedno onemogočilo medsebojne konflikte. Ali se bo začelo novo iskanje nasprotne uteži? Ali bodo dovolj čvrste vezi med dvanajsterico? Ali bodo Nemci povzročili dodatna iskanja za porušeno ravnovesje? S pospešenim sodelovanjem z vzhodnoevropskimi in podonavskimi državami? Ali bo pospešeno sodelovanje med državami srednje Evrope in Podonavja? Ali bo to pospešilo prizadevanja za Evropo regij? Če smo po porazu socialističnih idej prišli do »konca zgodovine«, kot trdi Fukuyama, konec boja med interesi še nikakor ni končan. Nasprotno, zrušeni prisilni odnosi pod sovjetskim nadzorom so spodbudili nova trenja. In da bodo v zahodnem svetu – vsaj še nekaj časa – odločali gospodarsko tekmovanje in interesne sfere ni nobenega dvoma.

Zedinjena Nemčija bo na preizkušnji: po kateri poti bo gradila svojo prihodnost in sožitje s svetom. To pa je predvsem vprašanje njenega notranjega demokratičnega razvoja. Krize, nezaposlenost, socialna trenja so v njeni zgodovini znanih reakcije in nedemokratičnosti. Vse kaže, da ima sedaj pred seboj obdobje razvoja in blagostanja.

In Jurgen Habermas govori o »nacionalizmu DEM«!